ורבנן אמרי אהבת עולם ובו'. הלכך תקינו[א] לומר בשתיהן להכי רבה ובערבית להכי עולם: **שכבר נפטר באהבה רבה.** עד הלכך נימריניהו לכולהו. בירושלמי יש הא למימר' שכבר נפטר בהכי רבה והוא שאמר על אתר פירוש שלמה יליף לה מאור וכורא חשך עושה שלום וכורא רע (ג). לקמיה מפרש לידך מאי היא דלילו ברכה דיש"מ הימנה מי המינן שהיא לאחרי פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ותומרים תומה קודם זמן קריאת שמע אם ירצו: **כדתניא קמיפי'.** כתיב בקרא יוצר אור וכורא חשך עושה שלום וכורא רע: **שכבר נפטר בהכי רבה.** שים גם מעין ברכת התורה ומן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי לעוך: **מדרש.** הוא קרוב למקרא כגון מכילתא ופסיקתא וספרי שהם מדרשי מקראות: ס) **לגמרי אין צריך לברך.** לפילו קודם להכי רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפסחא שני[ה]: **אף לגמרי צריך לברך.** שהוא עיקר התורה שממנו הולמה יוצאה. גמרא היינו סברת טעמי מצות ותירוצי מצעיות הקושיות זו את זו וחסורי מחסרא: **ומברך.** ברכת התורה: **ור' יוחנן מפייס בה תכי.** דבעי פתיחה בברוך ותתימה בברוך: **תערב נא ה' אלהינו.** יערבו עלינו לעסוק בהם מהשתה: **ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל** גרסינן. ולא גרסינן למדני[ב] תקיך שתין זו ברכה והולתה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה אלא בלשון בקשה וכי ברכה אמרה אלא בלשון בקשה וכי קאמר ה' שתתה ברוך למדני תקין: **וזו היא מעולה שבברכות.** התורה לפי שים בה הולתה למקום ולקוים לתורה ולישראל: **פתן פתם.** בתמ': **אמר להם הממונה.** והוא פגן הכהנים כדתי' ביומא היינו פגן היינו ממונה (בפירש"י שם טו:): **ברכו ברכה אחת.** לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השתר וקאמר ללאחר שסדרו התפילים ע"ג הכבש ומלמוס ילדו ונאו להם ללבש הגזית לקרוא את שתע ושהר אתי אתר להם הממונה ברכו ברכה אחת וקראו את שתע ושהרו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשתר היוצא מאי ברכה אחת כי הא דרבי אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא בעו מניהו מאי ברכה אחת לא הוה בידייהו ואתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו שיילוהו לרב יהודה אתר להו הכי אתר שתואל אהבה רבה [ד] **ואתר רבי זריקא אתר רבי אתי א"ר שתעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אתר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתתר אלא מכללא אתתר דאתר ר' זריקא א"ר אתי אתר ר' שתעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין תעכבות זו את זו הוו אתרי היינו דברכות אין תעכבות זו את זו דלא קא אתרי אהבה רבה אלא**

נפירוש תתי ברכה אחת יוצר אור: **ואם תומרם.** דקתני ברכו ברכה אחת: **ברכות אין תעכבות זו את זו.** גירך את האחת ולא גירך את השניה נפקא תיפא ידי חובתו ההיא שגירך ואין תברכה תעכבת לומר אתין זו תועלת בלא זו. ותהכא אתר ר' זריקא דא"ר לוי אתר ר' אלעזר אתר ר' יוחנן: **תי תתרת כשלמא יוצר אור חוו יוצר אור:** דתתרי יוצר אור ותתי תטיל ואתר ואפ"ה לא תתרי להו תתרי יוצר אור ותו לא תתרי להו היינו דקתתר אתר אין תעכבות זו את זו:

---

[1] יוצר אור וכורא חשך (ו) לימא יוצר אור וכורא נוגה כדכתיב קאמרינן אלא תעתה עושה שלום וכורא (ז) רע תי קא אתרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל (ח) לישנא תעליא הכא נתי לימא נוגה לישנא תעליא אלא אתר רבא [ב] אבדי להזכיר תדת יום בלילה ותדת לילה ביום בשלתא תדת לילה ביום כדאתרינן יוצר אור וכורא חשך אלא תדת יום בלילה היכי תשכחת לה אתר אביי גולל אור תפני חשך וחשך תפני אור ואידך תאי היא אתר רב יהודה אתר שתואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר [ג] לר' פרת בריה אהבה רבה תניא נתי הכי: [2] אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אתרי אהבת עולם וכן הוא אומר [2] **ואהבת עולם אהבתיך על כן תשכתיך חסד** א"ר יהודה אתר שתואל [3] השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך תשקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה אתר רב הונא למקרא צריך לברך ולתדרש א"צ לברך ור' אלעזר אתר למקרא ולתדרש צריך לברך למשנה נתי צריך לברך [אבל לתלתוד א"צ לברך] ורבא אתר [4] אף לתלתוד צריך (לחזור ו) לברך [5] דאתר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קתיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה תקדים וקא תשי ידיה וברין ותתני לן פרקין. תאי תברך א"ר יהודה אתר שתואל אשר קדשנו במצותיו וצונו [6] לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן תסיים בה הכי [7] הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עתך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עתך בית ישראל כלנו יודעי שתך [8] ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלתד תורה לעתו ישראל. תכל לא גרס למדני תקיך שתין זו ברכה תלא תקשה שתתר תתר ברוך אתה ה' המלתד תורה לעתו ישראל. תכל לא גרס ברוך אתה ה' המלתד תורה: **ובברכת** כהנים. ותין זה דוכן שהרי לא היו עומדים לדוכן עד לתחר הקטרת תמורים דתמרי' בתעניות (פ"ד ד' כו:) שתתה פעתים ביום הכהנים ונתתין כפיהם וכו' ות"כ הוה ליה למתני ד' פעתים תחד לפני הקטרה ותחד לתחר הקטרה תלא גלא גשיחות כפיס תתרו ברכת כהנים כתו שתנו תומרים: משוס

[ה] ואתר רבי זריקא אתר רבי אתי א"ר שתעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אתר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתתר אלא מכללא אתתר דאתר ר' זריקא א"ר אתי אתר ר' שתעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין תעכבות זו את זו, ודייק ברכה אחת יוצר אור. אי אתרת דקרי יוצר אור כלבד ומניח אהבת עולם לגתרי וקורא ק"ש, היינו דברכות אין תעכבות זו את זו, דהא לא תעכבא ליה אהבה רבה.

נד א תתי פ"ל תהלכות ק"ש הלכה ו טוש"ע תו"ח סימן נט סעיף ה:
נה ב תתי ס תתם שתנו סעיף ט: טור שו"ע תו"ח סימן ס סעיף ה:
נו ג תתי פ"ז תהלכות תפלה הלכה י טור שו"ע תו"ח סימן סז סעיף ז:
נז ד תתי שם טוש"ע שם סעיף כ:
נח ה תתי שם טוש"ע שם סעיף ה:
נט ו תתי פ"ו תהלכות תתידין הלכה ד:

רבינו חננאל

ורבנן אתרי אהבת עולם תניא נתי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם. וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך על כן תשכתיך חסד. הלכך אהבת עולם אתרינן. והא דלקתן אתר ר' יהודה אתר שתואל השכים לקרות בתורה וכו' שכבר נפטר באהבה רבה. לא תידתיא הא דרבנן דאתרי אהבת עולם, דהא תימרא דשתואל תרא דשתעתא הוא, דשתואל דאתר אהבה רבה, ולטעמיה הוא דקאתר ולא תסכינן עליה. אתר רב יהודה אתר שתואל השכים לקרות בתורה או לשנות דם וכו' לאחר ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. דכתיב בה לשתור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וכו'. אתר רב הונא למקרא צריך לברך למשנה אין צריך לברך ור' אלעזר אתר למקרא צריך לברך לתלמוד אין צריך. הא דאתר רב תאן דבעי לתקרי בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ואפי' למדרש צריך לברך ברישא, קיימא לן כותתי. ואע"ג דרב הונא פליג עליה למשנה ור' אלעזר לתלמוד, לית הלכתא כוותייהו דהא תלמידי דרב הן ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד לא שנו אהדדי. ועוד רב תתיר הוא. אתר **רב פפא** הילכך נימריניהו לכולהו. ואסיקנא א"ר פפא הילכך נימריניהו לכולהו. נימא אקב"ע על דברי תורה ועוד נימא והערב נא וכו' נימא אשר בתר וכו' וזו היא ברכות התורה. הא דר' זריקא לאו בפירוש אתתר אלא מכללא אתתר. כלומר, שתע ר' זריקא לרשב"ל דאתר אין ברכות תעכבות זו את זו, ואי"ת ברכה אחת יצר אור. אי אתרת דקרי יוצר אור כלבד ומניח אהבת עולם לגתרי וקורא ק"ש, היינו דברכות אין תעכבות זו את זו, דהא לא תעכבא ליה אהבה רבה.

תורה אור השלם

1. יוצר אור וכורא חשך עשה שלום וכורא רע אני יי עשה כל אלה:
ישעיהו תה ז
2. תרחוק יי נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן תשכתיך חסד:
ירתיהו לא ב

הגהות הב"ח

(ו) גת' ולימא יוצר: (ז) שם שלום וכורא את הכל תו קא תתרינן דכתיב: (ג) רש"י ד"ה יוצר וכו' וכורא את הכל לקתיב תפרש: (ד) תוס' ד"ה שכבר נפטר בגירסת על ד"ה שם ועיי"ש וכו' ל"ק ס"ש נתקן ובשבילה אינו כל"ל ותיבת היא נתקן: (ה) באי"ד דברכת כהנים:

גליון הש"ס

בגמ' לעסוק בו'. כתי"ף בגירסת על ד"ה שם ועיי"ש בו'. בתי"ף בגירסת ולומדי תורתך לשתה שם הלכך בו'. בתי"ף והכי"ת בגירסת תתר ר"י הלכך

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. ובכ"מ כתבו הגאונים שיש לנו לקיים דברי שניהם ונהגו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם.

מוסף רש"י

שכבר נפטר באהבה רבה. תם תתתר שתואל ותתרינן שתין צריך לברך על תלתוד תורה שכבר נפטר באהבה רבה. תתי טעתא תתרינן על קריאת שתע בציבור, תרין תתי ותדתי לא דתית לה, ללא תתרינן עלה תזה טעתא ללא תשום דהוה ליה תצוה בפני עצתה לתתיקן עולה, והוה ליה כתלות תפילין תו ליתי בעיא תו שתר תלות תתי תביא ליה בעיא לגבויי (האורה סי' יא). בספרא דבי רב. תורת כהנים (ויקרא יח: סידור רש"י סי' ה).

ס) (פסחים ג., ועי' יכתות יח: וע"ז כ:), ב) [ויקרא יב. ע"ש], ג) [עי' תוס' תגה ח. ד"ה ותתר], ד) [ויקרא יד:], ה) [עי' תוס' כתובות ח. ד"ה שהכל וע' תוס' ויקרא תו. ד"ה כל הכרכות ותוס' פסחים קד: ד"ה תון], ו) כרך תלפא תי והת דרך התנוגת תעולה כו', ז) תתיר דף לב:, ח) תולי שגגת הדשתן הוא, ט) [ל"ל למדרש], י) [ל"ל בפרק שני דף יד:], כ) כפ"ש: למדנו, ל) [תיתרלן כל"ל].